

УДК 373.5.0153:159.937

І.С. Мотишена, Л.Л. Коношевський
м. Вінниця, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ 10-11 КЛАСІВ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка проблеми. Кожний учитель технологій хоче, щоб його учні з цікавістю і бажанням навчалися в школі. В цьому зацікавлені й батьки учнів. Проте часом і вчителям, і батькам доводиться з жалем констатувати: «не хоче навчатися», «міг би чудово навчатися, а бажання немає». В цих випадках ми зустрічаємося з тим, що в учня не сформувався потреби в знаннях, немає інтересу до навчання.

Учителі знають, що школяра не можна успішно навчати, якщо він ставиться до навчання і знань байдуже, без інтересу. Тому інтереси учнів треба формувати і розвивати для активізації пізнавальної діяльності.

Розглядаючи питання про інтерес учнів 10-11 класів до технологій, треба торкнутися таких дуже важливих питань цієї проблеми як: сутність інтересу, його значення в навчанні, особливості юнацького віку та які інтереси йому притаманні.

Аналіз попередніх досліджень. Знання психологічної структури пізнавальних процесів, законів їх формування необхідно для правильного вибору методів навчання і виховання. Значний внесок у вивчення і розвиток пізнавальних процесів зробили такі науковці, як: Л. Виготський, О. Леонтьєв, Л. Сахаров, О. Соколов, Ж. Піаже, С. Рубінштейн та ін.

У дослідженнях, присвячених проблемі пізнавального інтересу, завжди підкреслюється його позитивна емоційна забарвленість (Л. Божович, Л. Виготський, О. Дусавицький, Г. Костюк, О. Миленький, Н. Морозова, С. Рубінштейн, Г. Щукіна й ін.). Зокрема, наявність пізнавального інтересу вважається важливим показником позитивного ставлення школярів до навчальної діяльності. Знаний психолог Г. Костюк, розкриваючи проблему результативності навчальної діяльності, аналізує пізнавальний інтерес школярів як мотив, що сприяє досягненню успіхів у цій діяльності. Науковець підкреслює: «Успішне навчання формується там, де учні переживають інтерес, почуття розумового напруження, сумніву, успіху. Ці переживання, узагальнюючись, стають стійкими мотивами дальшої пізнавальної діяльності, які зумовлюють її успіхи» [3, с. 369]. С. Рубінштейн також розглядає інтерес як специфічний мотив культурної і, зокрема, пізнавальної діяльності людини [5].

Весь багатотисячолітній досвід минулого дає підставу стверджувати, що інтерес у навчанні становить важливий і сприятливий чинник його побудови.

Ян Амос Коменський [2], що зробив революцію в дидактиці, розглядаючи нову школу як джерело радості, світла і знань, вважав інтерес одним з головних шляхів створення цієї світлої і радісної обстановки навчання. Великий гуманіст Ж.-Ж. Руссо, спираючись на безпосередній

інтерес вихованця до оточуючих його предметів і явищ, намагався будувати доступне і приємне дитині навчання. Знаний педагог К. Ушинський [7, с. 175] в інтересі вбачав основу, внутрішній механізм успішного навчання. Він показав, що зовнішній механізм приневольовання не досягає потрібного результату. Навіть І. Гербарт, визнаючи інтерес іманентною властивістю, закликав учителів не бути нудними, а засновувати навчання на інтересах, притаманних дитині. Педагог К. Ушинський писав, що навчання, позбавлене всякого інтересу і взяте лише силою примусу, хоча б його черпати з кращого джерела — з любові до вихователя, вбиває в навчання бажання вчитися, без якої він далеко не піде. Науковець уважав, що потрібно зробити навчальну роботу настільки можливо цікавою, і, не перетворювати цю роботу в забаву [7, с. 457-458].

Цікаве навчання не виключає вміння працювати із зусиллям, а навпаки, сприяє цьому.

Загальна теорія інтересу, що розроблялася радянськими психологами (Б. Ананьєв, М. Беляєв, Л. Божович, Л. Гордон, С. Рубінштейн та ін.), розкриває матеріалістичний підхід до цієї складної проблеми. Поняття «інтерес» не уможлядно²⁴. Воно відображає об'єктивно наявні стосунки особистості які проявляються в результаті впливу реальних умов життя, діяльності людини.

Метою статті є з'ясування таких питань: які інтереси є в учнів 10-11 класів на уроках технологій, їхнє ставлення до навчання, які чинники впливають на виникнення і розвиток інтересу, як інтерес впливає на успішність школярів.

Виклад основного матеріалу. Витоки інтересу учнів лежать у суспільному житті. В інтересі виражено єдність об'єктивного і суб'єктивного. Психологи вважають, що за допомогою інтересу встановлюється зв'язок суб'єкта з об'єктом. Усе, що становить предмет інтересу, взято людиною з об'єктивної дійсності. Проте предметом дослідження в інтересі для людини, є далеко не все, а лише те, що має для неї необхідність, значимість, цінність і привабливість. Педагогічний підхід до розв'язання цього питання має полягати в тому, щоб: оголювати в педагогічному процесі об'єктивні можливості цікавих сторін, явищ навколишнього життя; порушувати і постійно підтримувати у школярів стан активної зацікавленості (а не байдужості) навколишніми явищами, моральними, естетичними, науковими цінностями; всією системою навчання і виховання цілеспрямовано формувати інтерес як цінну властивість особистості, що сприяє її творчій активності, її цілісному розвитку [8, с. 302].

Пізнавальна діяльність учня становить досить складний процес взаємодії зовнішніх і внутрішніх умов. Зовнішні впливи є визначальними в розвитку пізнавальної активності особистості, але в міру розвитку свідомості учня, утвердження спрямованості його особистості все більшу роль в його діяльності набувають внутрішні умови: досвід, світогляд, інтереси і потреби. Ці чинники у своїй суперечливій єдності складають спрямованість у діяльності особистості, що робить вплив на весь розвиток психологічних процесів учня. Завдяки спрямованості особистості школяра вся його пізнавальна діяльність набуває вибіркового характеру, що створює стійку увагу до предмета пізнання. Під впливом стійкої уваги до об'єкта пізнання вдосконалюється і сформована динамічна система психічних процесів, що забезпечує розвиток пізнавальної активності й самостійності особистості школяра [4, с. 123].

Справді, немає, і не може бути активною пізнавальна діяльність учня без стійкої уваги з його боку до законів і явищ навколишнього світу. Пізнавальна діяльність учня завжди пов'язана з будь-яким об'єктом, завданням, завжди цілеспрямована, — в першу чергу на ті об'єкти й явища, які мають життєве значення та цікаві для учня.

Різна ступінь зацікавленості учня в об'єкті або явищі породжує різне ставлення до діяльності, а, отже, і рівень пізнавальної активності та самостійності. І це закономірно. В процесі цілеспрямованої пізнавальної діяльності учень не лише виявляє своє ставлення до об'єктів навколишнього світу, а й пробуджує не лише пізнавальне, а й регулятивне значення: вони не лише допомагають засвоювати нові знання, а й здійснюють плідний вплив на формування

²⁴ Рос. умозрение здатність до теоретичних узагальнень, а також до абстрактних міркувань про уявні чи вигадані предмети, дії, до висновків з теоретично сприйнятливих принципів (напр., у формалізованих аксіоматичних системах, оцінці соціально-економічних положень, подій тощо).

ставлення до самої пізнавальної діяльності [4, с. 87].

Виникнення пізнавального інтересу залежить у першу чергу від рівня розвитку учнів 10-11 класів на уроках технологій, їхнього досвіду, знань, того ґрунту, який живить інтерес, а з іншого боку, від способу подання навчального матеріалу.

Тому, одним з найважливіших завдань педагогів має бути — виявлення наявних інтересів, розвиток і виховання інтересу до знань в учнів 10-11 класів на уроках технологій.

Інтерес — це форма прояву пізнавальних потреб, що забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення цілей діяльності і тим самим сприяє орієнтуванню, ознайомленню з новими фактами, більш повному і глибокому відображенню дійсності [4, с. 87].

У зв'язку з цим інтерес визначається як емоційно-пізнавальне ставлення, безпосередньо мотивоване, що мають тенденцію переходити в пізнавальну спрямованість особистості учня. Від безпосередньо мотивованого емоційного переживання (любви, захопленості) інтерес відрізняється наявністю емоційно-пізнавальних відносин, не розкладених на елементи інтелектуальної емоції — радість пізнання. Від почуття обов'язку і відповідальності, свідомого ставлення інтерес відрізняється наявністю безпосереднього мотиву, поява радості пізнання (крім радості виконаного обов'язку) свідчить про появу інтересу.

Однак пізнавальний інтерес не завжди спонукає особистість до активної навчальної діяльності. Ці інтереси лише тоді перетворюються на необхідну спрагу пізнання, піднімаються на рівень духовної потреби, коли вони включаються в загальну систему мотивів, що визначають життєві позиції особистості, її спрямованість на пізнавальну діяльність [6, с. 115].

Пізнавальний інтерес потрібно визнавати одним із чинників навчального процесу, вплив якого незаперечно як на створення світлої і радісної атмосфери навчання, так і на інтенсивність перебігу пізнавальної діяльності учнів.

Процес формування пізнавального інтересу, як і будь-якої сторони особистості учня, відбувається в діяльності, структура якої (її завдання, зміст, способи та мотиви) складають об'єктивну основу розвитку пізнавального інтересу [8, с. 47].

Навчання закладає основи пізнавального інтересу, але не вичерпує собою всіх можливостей його формування. В будь-якому виді діяльності, оскільки пізнавальна і практична сторони для особистості не відособлені, є необхідний ґрунт для формування пізнавального інтересу. Особливо сприятлива діяльність, пов'язана з предметом інтересу учня. В зв'язку з цим широка позанавчальна діяльність становить значний простір для формування пізнавального інтересу учнів 10-11 класів на уроках технологій.

Ефект пізнавальної діяльності для формування пізнавального інтересу школярів залежить від педагогічно правильної її організації, використання об'єктивних умов і внутрішніх можливостей особистості учня. До останніх належать потреби, система цілей і завдань особистості, її позиції, на основі якої виникають складні відносини до предметного світу і до людей, рівень загального розумового розвитку і виявляє у себе зачатки новоутворень. Формування пізнавальних інтересів та активності особистості — процеси взаємообумовлені. Пізнавальний інтерес породжує активність, але, в свою чергу, підвищення активності зміцнює та поглиблює пізнавальну діяльність учнів 10-11 класів на уроках технологій.

Сучасна дидактика, спираючись на новітні досягнення педагогіки і психології, бачить в інтересі ще більші можливості і для навчання, і для розвитку, і для формування особистості учня в цілому. В навчанні фігурує особливий вид інтересу — інтерес до пізнання, як його тепер прийнято називати, пізнавальний інтерес. Його сфера — пізнавальна діяльність, у процесі якої відбувається оволодіння змістом навчальних предметів і необхідними способами або вміннями та навичками, за допомогою, яких учень одержує освіту [1].

Загальновідомо, що навчати приємніше і радісніше того, хто хоче навчатися, хто відчуває задоволення від своєї навчальної праці, хто виявляє інтерес до знань. І, навпаки, важко і прикро навчати тих, хто не має бажання пізнавати нове, хто дивиться на навчання, на школу як на важкий тягар і хто часом чинить опір кожному починанню вчителя, кожному, навіть розумному впливу з боку.

Тому, проблема інтересу в навчанні стала і стоїть донині. Аналіз психологічної структури пізнавального інтересу призвів знаних психологів (С. Рубінштейн, Л. Гордон, О. Леонт'єв) до висновку, що це суто особистісна освіта, зв'язана з потребами, в якій злито в органічній єдності, представлені всі важливі для особистості процеси: інтелектуальні, емоційні, вольові.

Інтерес виступає як важлива особистісна характеристика учнів 10-11 класів на уроках технологій і як інтегральне пізнавально-емоційне ставлення школяра до навчання. Інтерес є віддзеркаленням складних процесів, що відбуваються у діяльності та її мотиваційній сфері. «Зробити навчальний предмет цікавим, — писав О. Леонт'єв, — це, значить, зробити його дійсним або створити знову певний мотив, а також створити відповідні цілі школярів» [4, с. 208]. «Процес формування інтересів, — зазначає Г. Щукіна, — відбувається в діяльності, структура якої складає об'єктивну основу розвитку пізнавальних інтересів» [9, с. 105]. За зовнішніми проявами інтересів школярів, учителю треба прагнути шукати, знаходити більш глибокі відносини сенсу навчання, його мотивів, цілей, емоцій і всіх інших мотивів цього учня.

Висновки. Особливе значення для виховання зрілих форм навчально-пізнавальних інтересів у юнацькому віці мають самостійні форми навчальної діяльності, розгортання форм самоконтролю і самооцінки. Резервами є стійкі інтереси до виявлення узагальнених закономірностей у навчальному предметі і до способів добування знань, інтерес до спільної колективної навчальної роботи й інтерес школярів до використання їх у соціально-значущих видах діяльності.

Інтерес виступає перед учнями як: виборча спрямованість психічних процесів школяра на об'єкти та явища навколишнього світу; тенденція, прагнення, потреба учня займатися саме цією галуззю явищ, цією діяльністю, яка приносить задоволення; потужний побудник активної особистості, під впливом якого всі психічні процеси проходять особливо інтенсивно і напружено, а діяльність стає захоплюючою і продуктивною; особливе виборче ставлення до навколишнього світу, до його об'єктів, явищ, процесів [8, с. 33].

У школі об'єктом пізнавального інтересу учнів є зміст навчальних предметів, оволодіння якими складає основне призначення навчання.

У сферу пізнавального інтересу включається не лише здобування школярами знань, а й процес оволодіння знаннями, процес навчання в цілому, що дозволяє набути необхідних способів пізнання та сприяє постійному поступальному руху школяра.

Література:

1. Гуржій А., Як інтенсифікував процес передачі знань? / А. Гуржій, В. Волинський, Г. Козлакова // Освіта. — 1993. — 3 вересня.
2. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения: В 2-х томах. — Т. 1 / Я. А. Коменский. — М. : Педагогика, 1982. — 656 с.
3. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. — К. : Радянська школа, 1989. — 608 с.
4. Леонт'єв А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонт'єв. — М. : Мысль, 1977. — 304 с.
5. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: В 2 т. / С. Л. Рубинштейн. — М. : Педагогика, 1989. — Т.2. — 328 с.
6. Смирнов С. Еще раз о технологиях обучения / С. Смирнов // Высшее образование в России. — 2000. — № 6. — С. 113-120.
7. Ушинский К. Д. Собрание сочинений. — Т. 2 : Педагогические статьи. 1857—1861 г.г. / К. Д. Ушинский. — М.-Л. : АПН СССР, 1984. — 656 с.
8. Химинець В. В. Інноваційна освітня діяльність / В. В. Химинець. — Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2007. — 364 с.
9. Щукина Г. И. Активизация познавательной деятельности в учебном процессе / Г. И. Щукина. — М. : Просвещение, 1979. — 159 с.

У статті висвітлено інтереси учнів 10-11 класів на уроках технологій, їхнє ставлення до навчання, чинники, що впливають на виникнення і розвиток інтересу, показано як інтерес впливає на успішність школярів.

Ключові слова: активність, активізації пізнавальної діяльності учнів, інтерес, пізнавальний інтерес, формування пізнавального інтересу.

В статье освещены интересы учащихся 10-11 классов на уроках технологий, их отношение к учебе, факторы, влияющие на возникновение и развитие интереса, показано как интерес влияет на успеваемость школьников.

Ключевые слова: *активность, активизация познавательной деятельности учащихся, интерес, познавательный интерес, формирование познавательного интереса.*

The article deals with the interests of students grades 10-11 in the classroom technologies, their attitude, the factors that influence the emergence and development of the interest shown as interest count for students.

Keywords: *activity, cognitive activity of students, interest, cognitive interest, the formation of cognitive interest.*